

UDK: 351.824.1(497)
Biblid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1147, str. 73–86.
Izvorni naučni rad
Primljen: 20. jul 2012.

Pero PETROVIĆ¹, Željko JOVIĆ²

Pretpostavka prosperitetnog razvoja srpske privrede – podizanje nivoa konkurentnosti industrije

SAŽETAK

Ubrzana globalizacija svetskog tržišta, njegov nagli razvoj, kao i tekuća ekonomska kriza, svim zemljama nameću sve veće zahteve za stalnim promenama, a posebno unapređenjem konkurentnosti. Konkurentnost omogućava ekspanziju izvoza, visok privredni rast i razvoj, te socijalno blagostanje iskazano povećanjem zaposlenosti i standarda stanovništva. Bez obzira na to da li se radi o mikro ili makrokonceptu konkurentnosti, u žestokoj konkurentskoj utakmici pobeđuju oni koji povećavaju produktivnost i efikasnost. Na mikroplanu nivo produktivnosti utiče na stope povraćaja na uložene investicije u mašinskoj industriji (preduzeća), kao jednog od ključnih pokretača ekonomskog rasta. Na makroplanu, stepen produktivnosti određuje nivo održivog rasta i razvoja, odnosno prosperiteta razvoja privrede.

Ključne reči: Srpska industrija, konkurentnost, efekti, kreativnost, inovativnost;

1. Uvod

Zaostajanje privrede Srbije, posebno prerađivačke industrije, u nivou konkurentnosti, predstavlja višedecenijski proces. Suštinski razlog tome su nezavršene strukturne reforme industrije i neaktiviranje njenih razvojnih i

¹ Dr Pero Petrović, naučni savetnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, pera@diplomacy.bg.ac.rs.

² Željko Jović, MA, Doktorant, Ekonomski fakultet Beograd i Narodna banka Srbije, Zeljko.Jovic@nbs.rs.

Rad je rezultat istraživanja na projektu br.179029 za period 2011–2014. godine, Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije.

izvoznih potencijala. Industrijska proizvodnja suočava se sa ozbiljnim problemima koji ostavljaju traga na konkurentnost, izvoznu aktivnost i poziciju na međunarodnom tržištu. Izvozna struktura zasniva se na dominaciji tradicionalne industrijske proizvodnje, odnosno radno i resursno-intenzivnim proizvodima i proizvodima niske tehnološke intenzivnosti. Neadekvatna izvozna struktura i visoka uvozna zavisnost uticale su na kontinuirani rast spoljnotrgovinskog deficita, ali i pogoršanje ostalih razvojnih indikatora. Posledice globalne ekonomske krize, dodatno su ukazale na neadekvatan izbor modela privrednog razvoja, na neadekvatne strukturne promene u privredi i industriji, i nisku konkurentnost.

Ekonomska konkurentnost predstavlja glavnu polugu svake efikasne tržišne privrede kojoj i Srbija teži. U kontekstu nacionalnog i evropskog identiteta, u procesu evropskih integracija, zadatak države je da u interesu svog stanovništva izgradi efikasnije institucije tržišne privrede i energično se suprotstavi brojnim oblicima monopolskog i ostalim oblicima privilegovanog položaja, što podrazumeva i uvođenje evropskih tržišnih kriterijuma i javno-privatnog partnerstva u infrastrukturne delatnosti koje predstavljaju stožer svake savremene privrede. Međunarodna konkurentnost privrede jedne zemlje predstavlja sposobnost ostvarivanja osnovnih ciljeva ekonomske politike, posebno rasta dohotka i zaposlenosti, bez povećavanja zaduživanja odnosno bez nastanka deficita platnog bilansa.

U procesu evropskih integracija konkurentnost se tretira kao sposobnost da se ostvaruje dinamičan ekonomski rast u dugom periodu. Nasuprot tome, Srbija beleži dinamičan rast spoljnog duga, pa su kumulirani deficiti zahtevali inostrana sredstva za njihovo pokrivanje. Utvrđeno je da Srbiji nedostaju veća efikasnost tržišta, bolje poslovno okruženje i efikasne institucije.³ Prilikom konstruisanja indeksa za merenje konkurentnosti u obzir se uzimaju merenja tzv. „12 stubova konkurentnosti“. Analizira se institucionalni, pravni i administrativni okvir.

U prvom stubu mere se indikatori institucija, u koje spadaju: svojinska prava, korupcija, nezavisnost sudstva, neefikasnost države, bezbednost i neformalni pritisci na donosioce odluka, i nivo korporativne etike i zaštite investitora. Drugi stub je infrastrukturna osnova koja se meri indikatorima kvaliteta prevoznih puteva i kvalitetom telekomunikacija. Treći stub predstavlja makroekonomski ambijent (budžetski deficit, inflacija, itd.). Četvrti stub odnosi se na zdravstvo i osnovno školovanje. Druga grupa faktora koja bi trebalo da predstavlja jačanje efikasnosti, sastoji se od šest stubova od kojih se svaki meri uz pomoć više indikatora. Ti stubovi su: visoko obrazovanje, efikasnost tržišta robe, efikasnost tržišta rada, razvoj finansijskog tržišta, tehnološka spremnost i veličina tržišta. U treću grupu faktora spadaju stubovi inovacija (kapacitet za inovacije, izdaci za istraživanje i razvoj, itd.) i sofisticiranosti vođenja poslova (prisustvo klastera, kvalitet marketinga, itd.).

³ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report, 2011, Davos, Indicators on Serbia, pp. 294–295.

Neosporno, svi ovi faktori utiču na konkurentnost srpske privrede, a brojni od njih su ispod zadovoljavajućeg nivoa, te Srbija treba da uloži ogromne napore kako bi se njena privreda prilagodila novom ekonomskom okruženju i dostigla zadovoljavajući nivo konkurentnosti. Stvaranje nove integrisane svetske ekonomije, kao osnovne ideje procesa globalizacije, podrazumeva prelazak sa lokalnog na globalni način poslovanja.

2. Nivo konkurentnosti privrede Srbije

Sa aspekta globalne konkurentnosti ona se definiše kao „skup institucija, politika i faktora koji determinišu nivo produktivnosti jedne zemlje”.⁴ Po metodologiji MMF Srbija je zauzimala 73. mesto, a prema metodologiji Svetske banke 76. mesto u 2010. godini. To znači da su reforme bile nedovoljne, odnosno neefikasne u smislu razvoja tržišne privrede.

Uništavanjem i devastacijom industrijskog sektora u dugom periodu izvoz i konkurentnost privrede Srbije nije na zavidnom nivou, naprotiv. Stoga brojni ekonomisti, ali i drugi eksperti, istražuju uzroke pada i vrlo niskog nivoa konkurentnosti privrede Srbije. Rang i rezultati Srbije po podindeksima i stubovima indeksa globalne konkurentnosti u 2009. i 2010. godini, pokazuju koji su to faktori uzrok niskog nivoa međunarodne konkurentnosti srpske privrede. Rast konkurentnosti ključno je pitanje daljeg razvoja industrije i privrede. Snažna je veza između konkurentnosti i dinamike ekonomskog rasta, te povratnog uticaja na ekspanziju izvoza, zaposlenost, privlačenje stranih ulaganja, ublažavanje siromaštva i nejednakosti, brzog rasta životnog standarda i političke stabilnosti. Sve ovo posebno dolazi do izražaja u uslovima globalne ekonomske krize i otklanjanja njenih posledica. Tabela br. 1.

Indikatori konkurentnosti pokazuju da Srbija donekle ima prednost u odnosu na prosek zemalja iz okruženja koje se nalaze u drugoj razvojnoj fazi, jedino iz oblasti zdravstva i osnovnog obrazovanja, dok značajno zaostaje u oblasti efikasnosti i sofisticiranosti poslovanja. U svim ostalim faktorima vrednosti su približno izjednačene. Posmatrano u okruženju, Srbija je na začelju zemalja koje kroz rast efikasnosti i inovativnosti teže povećanju konkurentnosti.

Detaljna analiza GCI prema rangu ukupno 111 pokazatelja (indikatora), raspoređenih u 12 stubova, omogućava utvrđivanje konkurentne prednosti (rang 0–50) i slabosti (rang preko 50) svih država. Od ukupno 111 indikatora Srbija ima 14 prednosti i 97 nedostataka.

Komparativni napredak je u kvalitetu naučnog obrazovanja, u opremljenosti telefonima i internet protoku, ukupnoj visini poreza i nameta, vremenu potrebnom za pokretanje biznisa, niskim nadnicama i troškovima otpuštanja radnika. Ostali pokazatelji nalaze se ispod svetskog proseka i

⁴ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2010–2011, Davos, Indicators on Serbia, p. 2.

Tabela br. 1. Indeks globalne konkurentnosti – Srbija 2009. i 2010.

	2010.	2009.		
	Rang od 139 zemalja	Rezultat od 1 do 7	Rang od 133 zemlje	Rezultat od 1 do 7
GCI (indeks globalne konkurentnosti)	96	3,80	93	3,77
Podindeks A: Osnovni faktori	93	4,1	97	3,9
1. stub: Institucije	120	3,2	110	3,2
2. stub: Infrastruktura	93	3,4	107	2,8
3. stub: Makroekonomska stabilnost	109	4,0	111	3,9
4. stub: Zdravstvo i osnovno obrazovanje	50	6,0	46	5,7
Podindeks B: Faktori efikasnosti	93	3,7	86	3,77
5. stub: Više obrazovanje i usavršavanje	74	4,0	76	3,8
6. stub: Efikasnost tržišta robe	125	3,6	112	3,7
7. stub: Efikasnost tržišta radne snage	102	4,1	85	4,2
8. stub: Razvijenost finansijskog tržišta	94	3,8	92	3,9
9. stub: Tehnološka spremnost	80	3,4	78	3,4
10. stub: Veličina tržišta	72	3,6	67	3,7
Podindeks C: Inovativni faktori	107	3,0	94	3,21
11. stub: Soficiranost poslovanja	125	3,2	102	3,4
12. stub: Inovacije	88	2,9	80	3

doprineli su da Srbija zauzima pretposlednje mesto među bivšim jugoslovenskim republikama i bude među najnekonkurentnijim evropskim zemljama.

Međutim, da bi se savladala dugogodišnja kriza i ozbiljno zaostajanje industrije, poseban izazov predstavlja stvaranje povoljnih uslova za privlačenje, zadržavanje i širenje novih (*greenfield*) stranih investicija i transfer prednosti u industriju adekvatnim oblicima.

Tabela br. 2. Globalni rang konkurentnosti zemalja u okruženju

ZEMLJA	RANG - Ukupno rangirano 139 zemalja
Mađarska	52
Rumunija	67
Bugarska	71
Hrvatska	77
Albanija	88
Makedonija	89
Srbija	96
Bosna i Hercegovina	102

Izvor: Global Competitiveness Report, 2011, str. 13-14.

Konkurentnost nacionalne privrede definiše se kao „njena sposobnost da najracionalnije zaposli nacionalne resurse u skladu sa međunarodnom specijalizacijom i trgovinom, tako da to u krajnjoj instanci dovodi do rasta realnog dohotka i životnog standarda, ali zasnovanog na realnim kategorijama, a ne na zaduživanju u inostranstvu”.⁵ Industrija u celini, a posebno mašinska industrija, predstavlja ključni sektor koji daje osnovni pečat nacionalnoj konkurentnosti i u vodećim evropskim zemljama u tranziciji (Češkoj, Slovačkoj, Poljskoj, Mađarskoj i Sloveniji). Posle tranzicionih teškoća, kod ovih zemalja (re)industrijalizacija se ubrzava. S druge strane, ljudski kapital, kao bitna odrednica jačanja konkurentnosti nacionalne privrede jedne zemlje, u Srbiji se nedovoljno koristi. Neosporno je da ljudi u Srbiji poseduju potrebno znanje, veštine, sposobnosti i inovativnost da privredu Srbije što efikasnije prilagode novom ekonomskom okruženju. „Mnogo toga je moglo i još uvek može da se realizuje bez puno kapitala i inostrane tehnologije. Radi se, pre svega, o kompletiranju i poboljšanju javnih i privatnih institucija, poštovanju zakona, podržavanju i omogućavanju konkurencije, smanjenju protekcionizma

⁵ B. R. Scott, G. K. Lodge, *US Competitiveness in the World Economy*, Harvard Business School Press, Boston, 1985, p. 15.

i davanju jednake šanse svima. Time bi se stvorili bolji uslovi i manji odliv mozgova iz zemlje i podstakao profesionalni menadžment.”⁶ Pitanje konkurentnosti, i uopšte postizanja konkurentske prednosti, u neizvesnom i dinamičnom tržišno-poslovnom i uopšte konkurentskom ambijentu, postaje osnovno i krucijalno za menadžment strukture preduzeća.

Otuda, uslov opstanka, ostvarivanja tekuće stabilnosti u poslovanju i dugoročnog uspeha menadžmenta, pa samim tim i preduzeća, jeste posedovanje znanja i pravih informacija.⁷ Osim toga, veza između visine stranih direktnih investicija i izvoza, u relativno malim zemljama, vrlo je izražena. Oni u velikoj meri doprinose modernizaciji privrede, pa tako i njenoj konkurentnosti. Posebno je značajno što strane investicije predstavljaju dodatak domaćoj akumulaciji, koja je relativno niska u odnosu na domaći proizvod i stanje privrede. Stoga je neophodno uložiti napore za reindustrijalizaciju u relativno konkurentnim sektorima. To može da se ostvari primenljivom industrijskom politikom sa adekvatnom finansijskom podrškom. Formiranjem razvojne banke na nivou Srbije izbegla bi se neefikasna upotreba raznih sredstava kojima suštinski raspoložu brojni subjekti.⁸ Na taj način finansirale bi se one delatnosti koje su apostrofirane u opštoj strategiji unapređenja izvoza. Drugi pravac delovanja u pospešivanju izvoza odnosi se na jačanje saradnje i veće integracije na regionalnom nivou.⁹ Širenje trgovine doprinelo bi i potencijalnom povećanju stranih investicija u regionu što bi podizalo nivo konkurentnosti komplementarnih privreda. Međutim, u savremenim uslovima neophodno je pomeranje fokusa sa privrede u celini (makrokonkurentnost) na stvaranje uslova za unapređivanje konkurentnosti preduzeća (mikrokonkurentnost). Ovo je posebno bitno jer se značaj preduzeća u međunarodnoj razmeni neprekidno povećava te na svetskom tržištu opstaju samo preduzeća koja proaktivno i fleksibilno reaguju na signale sve turbulentnijeg tržišta. To znači da za takvo poslovanje treba stvoriti odgovarajući institucionalni okvir, pre svega na nacionalnom nivou.

3. Produktivnost i jedinični troškovi rada industrije

Produktivnost u industriji jedan je od osnovnih pokazatelja razvoja i efikasnosti privrede. Povećanje produktivnosti od ključnog je značaja za rast i razvoj industrijske proizvodnje, konkurentnosti, i povećanja izvoza. U

⁶ V. Grečić, „Uzroci niskog nivoa i mere za povećanje konkurentnosti privrede Srbije”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010, str. 71.

⁷ S. Malinić, M. Todorović, „Upravljačko-računovodstveni aspekti jačanja izvozne konkurentnosti – strategijski pristup kao odgovor na izazove promena”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010, str. 113.

⁸ SIEPA, Fond za razvoj, Nacionalni investicioni plan, razne agencije i dr.

⁹ B. Handjinski et al., *Enhancing Regional Trade and Integration in Southeast Europe*, World Bank, Washington, D.C., 2010.

periodu 2003–2008, industrija je beležila rast produktivnosti rada po prosečnoj godišnjoj stopi od oko 9,5%, dok je u 2009. godini usledio pad od 2,2%, kao posledica pada proizvodnje (-12,1%), iako je smanjena zaposlenost u industriji (10,1%). Taj negativni trend nastavio se i u 2010. godini.¹⁰ Pri tome se ne sme zanemariti činjenica niske startne pozicije u pogledu produktivnosti rada.

Tabela br. 3. Produktivnost i jedinični troškovi rada u industriji Srbije (u %)

	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Stope rasta u industriji	-2,7	7,1	0,8	4,7	3,7	1,1	-12,1
Zaposlenost u industriji	-12,8	-4,8	-7,6	-8,3	-8,1	-5,5	-10,1
Produktivnost u industriji	3,9	12,5	9,0	14,2	12,9	7,0	-2,2
Produktivnost u prerađivačkoj industriji	-	16,2	9,6	9,6	11,7	4,1	-14,2
Jedinični troškovi rada u industriji	3,9	-6,7	0,9	-1,9	-4,2	-2,0	-5,1

Izvor: Internet, http://www..razvoj.gov.rs/SED_indikatori.htm.

U posmatranom periodu ostvareni rast produktivnosti rezultat je delom rasta fizičkog obima proizvodnje, a prvenstveno konstantnog smanjenja broja zaposlenih u industriji. Pri tom su međugodišnje stope rasta produktivnosti u prerađivačkoj industriji (posebno u mašinskoj industriji) ispod međugodišnjih stopa rasta u ukupnoj industriji. Međunarodna konkurentnost industrije, pa i mašinske industrije, često se kvantifikuje i preko jediničnih troškova rada, koji obuhvataju najveću troškovnu komponentu i pokazuju koliko ona učestvuje u ostvarenoj bruto dodatoj vrednosti. Mada nisu idealna mera konkurentnosti, industrije sa nižim jediničnim troškovima rada mogu se smatrati konkurentnijim, i u mogućnosti su da povećavaju izvoz, i obrnuto. Osnovni problemi i ograničenja sa kojima se susreće mašinska industrija u Srbiji, u pogledu smanjenja jediničnih troškova rada i rasta produktivnosti rada, ogledaju se u zastareloj opremi, zastarelim tehnološkim rešenjima i nedovoljnim

¹⁰ Industrija Republike Srbije 2010. (2011), Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, str. 11.

ulaganjima u nauku i istraživanje i razvoj. Tehnološki jaz i postojeća proizvodna struktura, u kojoj dominiraju sektori niske tehnološke intenzivnosti proizvodnje, ne mogu u dugom roku bitnije uticati na smanjenje jediničnih troškova rada i dinamičniji rast produktivnosti rada. Pored direktnog doprinosa rastu industrijske produktivnosti, industrija utiče i na rast produktivnosti svih sektora, odnosno reindustrijalizacija stvara pozitivne eksterne efekte na privredu u celini i ubrzava njen rast.

Uz povećanje produktivnosti vrlo je bitno unapređenje kvaliteta sa velikim brojem dimenzija, od kojih se mogu izdvojiti:

- (1) harmonizacija domaćih sa standardima sistema kvaliteta ISO i tehničkim propisima Međunarodne organizacije za standardizaciju;
- (2) harmonizacija naših sa standardima, direktivama i sistemom kvaliteta EU;
- (3) usklađivanje infrastrukture kvaliteta i tehničkog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU;
- (4) usredsređenost na model menadžmenta totalnim kvalitetom i proces kontinuiranog poboljšanja (*Total Quality Management*); i
- (5) uspostavljanje koncepta benčmarkinga (*Benchmarking*) i koncepta reinžinjerina poslovnih procesa (*Business Process Reengineering*).

Brojni su primeri konkurentske prednosti bazirane na veštinama upravljanja. Takve veštine upravljanja obično je teže transferisati ili limitirati nego tehničke veštine, zbog toga što su one deo poslovne kulture kompanije. Međutim, ako se kopira sistem upravljanja, znači da kompanija mora da promeni pristup poslu, što je daleko kompleksnije za organizaciju od kopiranja tehnologije, ili kupovine mašine.

4. Spoljnotrgovinske performanse srpske industrije

Posmatrajući period 2001–2009. sagledava se da je rast izvoza bio uslov i osnova za dalji razvoj industrije. Međutim, stanje i saldo spoljnotrgovinske razmene industrije ukazuju na nezavidan položaj i rastući deficit. Ukupan izvoz industrije u posmatranom periodu iznosio je 46,8 mlrd. USD ili oko 95% ukupnog izvoza, dok je izvoz prerađivačke industrije bio 45,9 mlrd. USD ili oko 94% ukupnog srpskog izvoza. Ukupan uvoz industrije u tom periodu iznosio je 104,6 mlrd. USD ili 95,8% ukupnog uvoza privrede, dok je uvoz prerađivačke industrije iznosio 87,7 mlrd. USD ili 80,5% ukupnog srpskog uvoza. Ukupan deficit celokupne industrije u periodu 2001–2009. iznosio je 57,7 mlrd. USD ili 94,9% ukupnog deficita, a deficit prerađivačke industrije USD 41,5 mlrd. USD ili 68,2% ukupnog deficita. Tabela br. 4.

U strukturi izvoza industrije najveće učešće imale su oblasti osnovnih metala (20,1%), prehrambenih proizvoda i pića (16,4%), hemikalija i hemijskih proizvoda (9,8%), proizvoda od gume i plastike (7,2%), mašina i uređaja (6,8%). U strukturi uvoza industrije najzastupljenije su oblasti hemikalija i hemijskih proizvoda (14,4%), mašina i uređaja (10,9%), osnovnih metala (8,8%), motornih vozila i prikolica (7,8%), koksa i derivata

Tabela br. 4. Izvoz i uvoz prerađivačke industrije Srbije 2001–2009.
(mlrd. USD)

	Izvoz	Uvoz	Saldo
Prerađivačka industrija	45.983,5	87.763,1	-41.779,6
Prehrambeni proizvodi i piće	7.729,5	4.442,3	3.287,2
Duvanski proizvodi	170,2	815,4	-645,2
Tekstilna prediva i tkanine	1.556,4	3.415,5	-1.859,1
Odevni predmeti i krzna	1.889,6	1.571,1	318,5
Koža i predmeti od kože, obuća	1.333,7	1.909,8	-576,1
Prerada i proiz. od drveta i plute	1.010,1	1.696,9	-686,8
Celuloza, papir i prerada papira	1.040,3	3.266,4	-2.226,1
Izdavanje, štampanje i reprodukcija	413,2	688,7	-275,5
Koks i derivati nafte	913,5	4.837,3	-3.923,8
Hemikalije i hemijski proizvodi	4.615,4	15.123,5	-10.508,1
Proizvodi od gume i plastike	3.470,4	3.103,1	367,3
Proizvodi od ostalih minerala	1.033,7	1.968,2	-934,5
Osnovni metali	9.392,4	8.450,2	942,2
Metalni proizvodi, osim mašina	1.385,9	2.843,7	-1.457,8
Ostale mašine i uređaji	3.222,7	11.410,3	-8.187,6
Kancelarijske i računarske mašine	188,5	2.212,6	-2.024,1
Druge elekt. mašine i aparati	1.854,5	2.805,8	-951,3
Radio, TV i komunikaciona oprema	485,8	3.722,4	-3.236,6
Precizni i optički instrumenti	356	2.485	-2.129
Motorna vozila i prikolice	1.074,1	8.210,2	-7.136,1
Ostala saobraćajna sredstva	1.048,9	984,5	64
Nameštaj i slični proizvodi	1.067,9	1.670,1	-602,2
Reciklaža	731,1	130,1	601

Izvor: Statistika spoljne trgovine, RZS, Internet, <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/arhiva>.

nafta (4,6%), prehrambenih proizvoda i pića (4,2%). U strukturi deficita industrije najveće učešće imale su oblasti proizvodnje hemikalija i hemijskih proizvoda (18,2%), mašina i uređaja (14,1%), motornih vozila i prikolica (12,3%). Negativan izvozni rezultat ostvarile su neke tradicionalno izvozne industrijske oblasti, poput proizvodnje tekstilnih prediva i tkanina, proizvodnje motornih vozila i proizvodnje mašina i uređaja.

5. Konkurentnost prerađivačke industrije – cilj strategije razvoja industrije Srbije

Jedan od prioriteta privrede Srbije predstavlja dostizanje određenog nivoa međunarodne konkurentnosti i stvaranje moderne, efikasne i konkurentne industrije. Nove strategije i politike razvijanja i jačanja konkurentnosti trebalo bi da budu osnova na kojoj se na konzistentan i celovit način definišu osnovni razvojni prioriteti i pravci zemlje. U dizajniranju takvih strategija i operativnih politika, najviši prioritet mora imati konkurentnost, odnosno rast konkurentnosti srpske industrije uz intenziviranje strukturnih promena, kako bi se obezbedio njen efikasan razvoj. Iz definisanog strateškog cilja povećanja konkurentnosti industrije, hijerarhijski posmatrano, može se izvesti niz sekundarnih ciljeva, među kojima su:¹¹

1. nužnost dinamičnog rasta i produktivnosti industrije koji bi uticali na strukturno prilagođavanje ekonomskim, tehnološkim i socijalnim zahtevima i potrebama visokokonkurentnih tržišta, čime bi se obezbedilo povećanje kvaliteta i obima izvoza;
2. ulazak u višu razvojnu fazu industrije koju karakteriše proizvodnja proizvoda koji stvaraju visoku novododatu vrednost; i
3. unapređivanje osnovnih i posrednih faktora i međuproizvoda konkurentnosti, koji će delovati na mikroekonomsku i makroekonomsku konkurentnost, odnosno rezultate konkurentnosti.

Neosporno, za realizaciju ovih ciljeva i viših nivoa konkurentnosti potrebno je dosta napora, vremena i ulaganja. Za unapređenje konkurentnosti kao višedimenzionalnog fenomena strukturnog karaktera, veoma je bitno definisanje relevantnih strategija, politika i faktora, koji bi trebalo da omoguće postizanje konkurentnosti i njeno održanje na dugi rok.

U cilju efikasnijeg podizanja konkurentnosti srpske industrije, neke grane (samo izuzetno), grupe (retko) ili pojedinačni proizvodi (uglavnom) moraju dobiti status prioriteta, a neke izgubiti mesto koje su imale u prethodnom periodu, odnosno mora postojati visok nivo prioriteta podizanja konkurentnosti i specijalizacije izvoza.¹² Proizvodi čiji bi razvoj

¹¹ V. Mičić, „Konkurentnost industrije – nužna pretpostavka prosperitetnog razvoja privrede”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010, str. 184.

¹² Lj. Savić, *Reindustrijalizacija kao osnov novog modela razvoja, Ekonomsko-socijalna struktura Srbije – Učinkav prve decenije tranzicije*, NDES i Ekonomski fakultet Beograd, 2010, str. 200.

trebalo podržati su oni koji na najefikasniji i najproduktivniji način koriste raspoložive faktore, a posebno znanje, inovacije i tehnologije, ali i oni koji odgovaraju strukturi uvozne tražnje najvažnijih spoljnotrgovinskih partnera. Nosioци razvoja srpske industrije, u narednom periodu, uz uvažavanje svih interesa, trebalo bi da budu sledeće delatnosti:

1. proizvodnja motornih vozila i komponenti (automobilska industrija);
2. proizvodnja mašina;
3. proizvodnja elektronske opreme i mašina;
4. proizvodnja informacionih tehnologija; i
5. proizvodnja agro-industrijskog kompleksa, odnosno prehrambenih proizvoda.

Za implementaciju strategije izvozne orijentacije i izmenu osnovnih pravaca razvoja industrije, zasnovanih na znanju, inovativnosti i preduzetništvu, neophodno je definisati i voditi novu, aktivnu i sofisticiranu industrijsku politiku. Upravljanje modernom ekonomijom i kanalisanje procesa promena ekonomskih struktura, bez neke forme industrijske politike, više nije moguće. Ona mora dobiti odgovarajuće mesto, jer je postala jedan od fundamentalnih izbora za efikasan industrijski razvoj i jedna od važnijih ekonomskih politika kojom se svesno utiče i podstiče rast konkurentnosti. Glavna svrha nove industrijske politike je da industriju učini raznovrsnijom i da stvori oblasti u kojima će ona biti u konkurentskoj prednosti.

U stanju i nivou konkurentnosti u kojem se nalazi naša mašinska industrija, veoma je bitno unaprediti neke ključne faktore konkurentnosti, koji će istovremeno biti i u funkciji obezbeđenja efikasnog i dugoročno održivog privrednog razvoja. Ovi faktori, u savremenim uslovima, odnose se pre svega na:

- poboljšanje poslovnog okruženja ili industrijskih okvirnih uslova (borba protiv monopola i nedozvoljene koncentracije, restriktivnih sporazuma, zloupotrebe dominantnog i privilegovanog položaja nekih preduzeća);
- unapređenje uslova konkurencije i zaštite konkurencije u cilju obezbeđenja efikasne alokacije resursa i povećanja produktivnosti (regulacijom i efikasnom kontrolom državne pomoći, trebalo bi omogućiti njenu svrsishodnost i efikasnost, kroz dozvoljene subvencije);
- razvoj intelektualnog kapitala u ekonomiji znanja;
- kreiranje inovacija u domenu proizvodnje i tehnologije, te apsorpcija stranih tehnologija;
- unapređenje efikasnosti i fleksibilnosti tržišta rada – prilagođavanje potrebama razvoja mašinske industrije (olakšati prekvalifikacije i prelaze iz jednih u druge sektore i delatnosti, unapređenje stvaranja produktivnih zanimanja);
- poboljšanja i reforme funkcionog i neformalnog obrazovanja uz procenu znanja i veština potrebnih mašinskoj industriji (strukturna usklađenost obrazovnih profila i potreba industrije);

- unapređenje necenovnih atributa i faktora konkurentnosti, posebno kvalitet;
- razvoj i jačanje malih i srednjih preduzeća i preduzetništva – transformacija strukture mašinske industrije;
- razvijanje menadžmenta i liderstva – sa jasnom vizijom razvoja preduzeća i ljudskih resursa; i
- podsticanje i unapređenje razvoja industrijskih klastera – važan i složen oblik organizacija.

Pored jačanja i unapređenja ovih mikroekonomskih i makroekonomskih faktora, postojeće stanje i nivo konkurentnosti zahtevaju da konkurentsku prednost treba stvarati i održavati jačanjem i ostalih ekonomskih, tehnoloških, necenovnih i drugih društvenih faktora i determinanti konkurentnosti. Aktivno delovanje i odgovornost za njihovo unapređenje ne bi trebalo da bude privilegija same države, već svih pojedinaca, privrednih subjekata, preduzetnika i institucija u njoj.

Ključ uspeha je u kvalitetu ljudskih resursa jer jedino vredni i umešni radnici mogu da stvore profit. Oni su kapital, a ne fabričke hale ili mašine. Velika bi bila greška da se na radnike i ljudske resurse gleda kao na pasivu, puki trošak, a ne na aktivu, koja zapravo donosi profit. Ljudski resursi su, u poređenju sa kapitalom, zemljom, sredstvima za rad, najznačajniji element procesa proizvodnje. U tom smislu, na ukupne ljudske resurse treba gledati kao na vrednost, a ne kao na trošak.

Zaključak

Važnost razvoja konkurentnosti industrije u narednom periodu, ogleda se u činjenici da su dinamičan privredni rast i makroekonomska stabilnost Srbije neodrživi bez stabilnog industrijskog rasta i izvoza. Posebno bi u fokusu trebalo da bude oživljavanje prerađivačke (mašinske, metalske, elektro, itd.) industrije u kojoj je Srbija imala dugu tradiciju i beležila zavidne izvozne rezultate. Međutim, za to je neophodan razvoj savremene industrijske strukture, koja će omogućiti uključivanje u svetske i evropske ekonomske tokove, uz najmanje moguće troškove i napore. To će biti moguće ukoliko se prihvati savremeni koncept konkurentnosti i dinamičnog rasta produktivnosti mašinske industrije i njenog strukturnog prilagođavanja ekonomskim, tehnološkim i socijalnim zahtevima i potrebama visokokonkurentskih tržišta.

Ozbiljnijeg oporavka privrede Srbije neće biti dok se ne oporavi, konsoliduje i restrukturira industrija. Neophodno je preduzeti niz mera kako bi se mogao obezbediti dinamičan rast izvoza. Ključni izazov u budućem periodu biće da se, uporedo sa promenom strukture izvoza, poveća stepen finalizacije industrijskih proizvoda i podigne izvozni potencijal srpske industrije. U okvirima rastuće nestabilnosti globalne ekonomije, industrijska politika mora biti sposobna za brz i efikasan odgovor na nepredvidive događaje. Savremen pristup industrijskoj politici

daje suštinsku ulogu u održivom industrijskom napretku i prosperitetu. Taj pristup je u skladu sa najboljom praksom i iskustvima, pristup koji je fokusiran na ciljeve kojima treba težiti, promene koje treba ostvariti, instrumente i metode za ostvarenje željenih rezultata, proces praćenja napretka i problema, kao i usklađivanje aktivnosti u odnosu na postojeće probleme ili nove pristupe u određenim vremenskim intervalima.

Bibliografija

1. Global Competitiveness Report, 2011, pp. 13-14.
2. Grečić, V., „Uzroci niskog nivoa i mere za povećanje konkurentnosti privrede Srbije”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010.
3. Handjinski, B. et al., *Enhancing Regional Trade and Integration in Southeast Europe*, World Bank, Washington, D.C., 2010.
4. Industrija Republike Srbije 2010. (2011), Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd.
5. Malinić, S., Todorović, M., „Upravljačko-računovodstveni aspekti jačanja izvozne konkurentnosti – strategijski pristup kao odgovor na izazove promena”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010.
6. Mičić, V., „Konkurentnost industrije – nužna pretpostavka prosperitetnog razvoja privrede”, Zbornik *Kako povećati konkurentnost privrede i izvoza Srbije*, Naučno društvo ekonomista Srbije i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2010.
7. Savić, Lj., *Reindustrijalizacija kao osnov novog modela razvoja, Ekonomsko-socijalna struktura Srbije – Učinak prve decenije tranzicije*, NDES i Ekonomski fakultet Beograd, 2010.
8. Scott, B. R., G. K.Lodge, *US Competitiveness in the Woeld Economy*, Harward Business School Press, Boston, 1985.
9. World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2010–2011*, Davos, Indikators on Serbia.

Pero Petrović, PhD, Željko Jović, M.A.

A PREREQUISITE FOR PROSPEROUS DEVELOPMENT OF THE SERBIAN ECONOMY - INCREASING COMPETITIVENESS OF INDUSTRY

ABSTRACT

The accelerating globalization of the world market's rapid development as well as the current economic crisis impose to all countries increasing demands for constant change, particularly to improve their competitiveness. It enables the expansion of export competitiveness, high economic growth, development, and social well-being, which is

manifested in increased employment and higher living standards of the population. Whether it is a micro or macro concept of competitiveness in the fiercely competitive game winners are those that increase productivity and efficiency. At the micro level, productivity affects the rate of return on investments made in the mechanical engineering (companies) as one of the key driving forces of economic growth. At the macro level, the level of productivity determines the level of sustainable growth and development, economic development and prosperity. According to the majority of indicators of relevant institutions and research, the competitiveness of the Serbian economy is low. The Serbian mechanical engineering should be based on increasing efficiency of production processes to increase the product quality. Development and growth should be based on production and technological innovations.

Key words: Serbian industry competitiveness, effects, creativity, innovations.